

VOJENSKÉ ZDRAVOTNICKÉ LISTY

ROČNÍK LX

ŘÍJEN 1991

ČÍSLO 5

355.232-633 (437)"1951"

KE ČTYŘICÁTÉMU VÝROČÍ ZALOŽENÍ VOJENSKÉ LÉKAŘSKÉ AKADEMIE V HRADCI KRÁLOVÉ

† Plk. v zál. doc. MUDr. Jan OŠANEC

Zřízení Vojenské lékařské akademie (VLA) bylo vyvrcholením mnohaletých snah o kvalitní přípravu a plynulé doplňování lékařů pro službu v armádě.

Bylo motivováno zkušenostmi z obou světových válek, které prokázaly vpravdě strategický význam dobře fungující zdravotnické služby. Jejich náročné úkoly ve všech armádách plnili vedle profesionálních vojenských lékařů z velké části i jejich civilní kolegové povolání do zbraně. Vznikaly názory, že není nutná speciální výchova vojenských lékařů - vždyť přece neexistuje dvojí medicína: civilní a vojenská. Avšak zkušenosti civilní lékařů - účastníci těchto válek měli proti tomu závažné námítky. Tak např. brněnský farmakolog prof. MUDr. Bouček píše již r. 1925 ve Vojenských zdravotnických listech: "Pozastavuji se nad názory některých kolegů, že vojenská zdravotnická služba může být plně obstarávána občanskými lékaři. Není dvojí lékařská věda, ale různost aplikace obecně platných zásad plynoucích již z hromadného soužití mas a zejména z důsledků válečné činnosti".

Na druhé straně se při výchově vojenských lékařů až příliš zdůrazňovala vojenská specifika jejich přípravy a v popředí jejich školení stály organizačně taktické a obecně velitelské prvky.

I takové pojetí odmítal generál šéf zdravotnické služby v předmnichovské republice MUDr. Fisher. Ve svém příspěvku v roce 1938 klade důraz na potřebu hlubokého obecně medicínského vzdělání vojenských lékařů. Jeho prohlubování a upevňování nabytých vědomostí vidí v jejich co nejširší praxi, kterou považuje za nejlepší přípravu i k plnění úkolů za války. Přitom nepodceňuje ani vojenskoodbornou část přípravy, kterou by vojenští lékaři měli sami zajišťovat u lékařů v prezenční službě. Prosazuje při výchově lékařů pro potřeby armády i pro řešení úkolů vojenské zdravotnické služby co nejširší spolupráci vojenských i civilních odborníků. V duchu těchto zásad řídí i práci smíšeného vojenskozdravotnického poradního sboru, fungujícího již od roku 1924 za účasti i některých špičkových pracovníků jednotlivých zdravotnických oborů.

Po celou dobu první republiky, ale i po druhé světové válce, měla naše armáda chronické obtíže s naplňováním tabulkových počtů vojenských lékařů z povolání. Služba v armádě byla pro lékaře málo atraktivní. Hlavní příčinou

byl nepoměr příjmů - u civilních lékařů byly značně vyšší. Negativně působilo i časté přemísťování vojenských lékařů. V důsledku stěhování byl omezen i jejich příjem z privátní praxe, pokud jim byla povolována.

Problém se řešil různě. Uchazečům o studium medicíny bylo nabízeno poměrně vysoké stipendium při závazku ke dvanáctileté službě v armádě. Hotovým lékařům, kteří se zavázali na pět let služby, se poskytovala částečná úhrada studijních nákladů. Situaci nevyřešilo ani zřízení Z. Zv. VLÉA r. 1949 v Brně, na které byli soustředěni vojenští stipendisté, kteří si zde mohli při studiu na civilní lékařské fakultě vykonat i základní vojenskou službu.

Nedostatek lékařských kádřů v armádě dosáhl v letech 1949 - 1950 u útvarů až 50 %.

I když v popředí argumentů pro zřízení VLA byl požadavek kvalitní výchovy a doškolení vojenských zdravotnických kádřů, byl jí dán do vínku i druhý závažný úkol - zajistit vědeckovýzkumnou práci v otázkách důležitých pro obranu státu, které nemohlo řešit jiné vojenské nebo civilní pracoviště.

Statut akademie ve své úvodní větě vyjádřil její funkci slovy: "Vojenská lékařská akademie je nejvyšším vědeckým, výzkumným a výukovým střediskem zdravotnické služby československé armády."

O zřízení VLA měl nemalé zásluhy náčelník zdravotnické služby, divizní generál MUDr. J. Škvařil. Šám vysoce erudovaný chirurg s bohatými válečnými zkušenostmi, které osvědčil jako hlavní chirurg 1. československého armádního sboru v bitvě u Dukly, neúnavně bojoval s překážkami, kterých při její realizaci bylo nemálo.

V přípravných meziministerských jednáních na jaře 1951 byla mezi jiným sporná otázka, která civilní lékařská fakulta má být "obětována", aby se stala základnou pro vybudování VLA. Ze tří navržených podle užší varianty (brněnské, hradecké a olomoucké) byla nakonec vybrána lékařská fakulta v Hradci Králové. Proč? Byly uváděny tyto důvody:

1. poměrně dobré materiální vybavení jejich teoretických ústavů, které jsou v původně vojenské budově, i odpovídající klinická nemocnice;

2. v blízké Jaroměři bylo výcvikové středisko zdravotnické služby, s kterým by akademie mohla úzce spolu-

pracovat a využívat jeho kádrové i materiální kapacity;

3. hradecká fakulta byla z navrhovaných tří nejmladší a byla v té době ještě jen pobočkou lékařské fakulty Karlovy univerzity v Praze, takže se při jejím zrušení čekal nejmenší odpor ze strany civilního sektoru.

Vpravdě konečné rozhodnutí především ovlivnilo i to, že na hradecké fakultě pracovalo relativně nejvíce progresivních odborníků středního a mladého věku vhodných k přijetí do řad důstojníků z povolání.

To se pak také potvrdilo. Pro armádu byla získána převážná část učitelského sboru i klinických pracovníků fakulty. Odchod několika významných odborníků na jiná školská pracoviště (např. akademika Málka z teoretických ústavů a prof. MUDr. Luhla z interní kliniky) byl postupně kompenzován získáním pedagogů i kliniků z jiných vysokoškolských pracovišť, kteří úspěšně pomáhali vybudovat dobrou pozici VLA v celostátním měřítku. Jen namátkou bych uvedl hygienika profesora MUDr. Liškutina, válečného chirurga prof. MUDr. Lichtenberga, internisty profesory MUDr. Libánského, Řehoře a Jurkoviče, neurologa prof. MUDr. Šerela a anatoma prof. MUDr. Hromadu. Vedle zkušených vynikajících profesorů bývalé fakulty, jakými byli např. chirurg MUDr. Bedrna - pozdější akademik, rentgenolog a radiolog MUDr. Baštecký, člen korespondent akademie, MUDr. Fingerland - náš přední patolog, vedoucí oční kliniky prof. MUDr. Vanýsek a mnozí další vyrostla pak řada úspěšných mladých pracovníků, kteří ještě v období trvání akademie dosáhli akademických a vědeckých hodností.

Slavnostní otevření VLA se konalo za účasti ministrů národní obrany a zdravotnictví 26. října 1951.

Pro organizační strukturu naší VLA byla vzorem vojenská lékařská akademie v Leningradě. Tato škola s více než stopadesátiletou tradicí a s bohatými zkušenostmi svých pracovníků ze všech válek, které Rusko vedlo v našem století, ovlivnila především organizaci vojenskozdravotnických kateder VLA: válečné chirurgie a válečné interny, vojenské hygieny, toxikologie, radiobiologie a organizace a taktiky zdravotnické služby. Vedoucí pracovníci těchto kateder byli vesměs proškoleni na příslušných katedrách leningradské akademie. Své specifické vzdělání si pak doplňovali studiem literatury, která se, pokud šlo o materiály ze západních států, ovšem často obtížně sháněla.

Činnost ostatních kateder teoretických i klinických se řídila spíše tradicemi našich civilních lékařských fakult. Velmi dobré zkušenosti byly s katedrou operativní chirurgie, zřízené podle vzoru leningradské školy. Studenti se tu naučili na zvířatech základním chirurgickým výkonům potřebným v první lékařské linii.

Leningradská vojenská lékařská akademie vyslala k nám ze svých akademických řad i odborné poradce. Vystřídali se tu tři profesori. První dva v hodnosti plukovníků: neurolog profesor Gončarov - pozdější velitel leningradské akademie - a profesor Krupko - ortoped - se zaměřovali převážně jen na rady odborně organizační. Jejich válečné i mírové zkušenosti byly přínosem pro práci naší mladé školy. Třetí poradce - anatom generál prof. Dolgo-Saburov, zasahoval i radikálně do kádrových otázek. Jen díky diplomatickému umění druhého velitele VLA, gen. MUDr. J. Krčála, se podařilo zabránit propuštění dvou předních pracovníků, profesorů

Fingerlanda a Sazamy nařčených z nesprávných politických postojů.

První velitel VLA gen. doc. MUDr. Vymětal prodělal dvouleté školení v Leningradě. Před válkou působil jako přednosta neurologického a psychiatrického oddělení vojenské nemocnice v Olomouci. Znal jsem ho osobně ze svého předválečného působení v olomoucké vojenské nemocnici jako výtečného odborníka a charakterního člověka. V podmínkách složitěho pracoviště, které bylo třeba od základů budovat, se však příliš neosvědčil. Ministerská prověrka v r. 1953 negativně zhodnotila jeho velitelské a organizační schopnosti a na tomto základě byl odvolán z funkce.

Jeho nástupcem se stal dosavadní náčelník katedry organizace a taktiky zdrav. služby gen. MUDr. J. Krčál. Za jeho působení se podstatně zlepšila součinnost mezi jednotlivými složkami akademie, zejména mezi velitelskými orgány a katedrami. Vzestupu úrovně školy napomáhali i jeho nově ustanovení pomocníci: jeho zástupce gen. prof. MUDr. Hybášek, náčelník vědeckého oddělení prof. MUDr. Baštecký i nový velitel klinické nemocnice plk. MUDr. Blažek. Na jeho nezměrnou pracovní aktivitu a důslednost starší pracovníci klinik dosud vzpomínají.

Postupně vyžívaly i mladé vojensko-zdravotnické katedry, připravovala se intenzivně skripta a rozvíjela se i vědeckovýzkumná práce - zejména v otázkách ochrany proti zbraním hromadného ničení a léčby poškození v důsledku jejich působení.

Hodně snahy se na celé akademii věnovalo kvalitě výuky. Vzorní pedagogové, jako profesori Hybášek, Jurkovič, Vanýsek a další byli v tom příkladem pro mladší pracovníky.

Přetrvávala ovšem i řada nedostatků: Efekt výuky vojenských studentů medicíny nebyl vždy na žádoucí úrovni. Lepší průměrný prospěch než tyto studenti měly vojenské studentky, které v malém počtu VLA školila. Také prospěchový průměr malé kvoty civilních posluchačů, které akademie školila pro potřebu východočeské oblasti, byl zpravidla lepší. Jako příčinu tohoto stavu jsme hodnotili menší studijní kázeň části vojenských studentů, kteří neměli nejlepší vztah k vojenskému povolání. Ovšem objektivní příčinou bylo i jejich přetížení nadměrným počtem hodin nemedicínských předmětů. Počet těchto hodin se později pak přece jen snížil - po urgenci sovětského poradce prof. Krupka.

Nedostatky byly v materiální dostupbě VLA, která se opožďovala. Chyběly dosud vhodné koleje pro ubytování studentů i doškolovacích kursů. Nedostatkem vhodných prostorů i materiální výbavy trpěly i mnohé katedry a pomocná pracoviště akademie.

Období pozitivního vývoje VLA trvalo až do jejího zrušení v r. 1958. Nadřazené orgány to vyjadřovaly udělováním vysokých vyznamenání škole i některým jejím pracovníkům. Odborná pracoviště akademie si získávala dobrou pověst ve vědeckovýzkumné činnosti. Škola prokázala vysokou aktivitu v odborné publikační činnosti. Někteří pracovníci VLA byli pověřováni funkcí koordinátorů výzkumných úkolů, úspěšně byly vědecké konference školy i vědecké obhajoby. Dobře fungovala i doškolovací činnost, kterou organizovala II. fakulta akademie.

Výhodné bylo řízení všech složek školy z jediného centra, jediným ministerstvem. Za druhého velitele školy - gen. MUDr. Krčála - došlo i k určité demokratizaci vedení školy; mnohem více se brala v úvahu usnesení její vědecké rady a doporučení dílčích pracovišť.

Do roku 1956 se stále plánovala dostavba VLA v Hradci Králové. Byly ovšem i návrhy na její spojení s Ústřední vojenskou nemocnicí v Praze, což se zdálo ekonomicky výhodnější, nebo přemístění do Ostravy. Ostravská varianta se zdála výhodnou pro očekávanou větší podporu civilního sektoru - Ostrava vítala zřízení školy tohoto typu a zejména klinické nemocnice. Očekával se tu i z hlediska vojenských potřeb vhodnější profil pacientů z této průmyslové aglomerace (úrazy, popáleniny, otravy apod.).

Dostavba VLA ani její přemístění se neuskutečnily. Nebyly na ně finanční prostředky. VLA se svojí klinickou a teoretickou základnou byla pro armádu drahá - odnímalá z rozpočtu MNO ročně kolem 75 miliónů korun. Z toho na vydržování klinické nemocnice a teoretických ústavů připadalo 55 miliónů.

Hledaly se cesty k ušetření, ale výsledkem byl jen malý efekt. A tak ekonomické hledisko při omezování nákladů na armádu vedlo v r. 1958 ke zrušení VLA.

Základní medicínská příprava vojenských lékařů byla předána do rukou obnovené lékařské fakulty, jejíž učitelé se mohli opírat o určité "vojenské" zkušenosti, které získali za svého působení na VLA. Úkoly doškolování vojenských lékařů, vojenskoodborné přípravy vojenských studentů, vědeckovýzkumné práce pro potřeby obrany státu však nebyly zajištěny. Ty převzal nově založený Vojenský lékařský výzkumný a doškolovací ústav, který byl torzem bývalé VLA.

Závěrem je možno říci: I když historie prvotní VLA byla příliš krátká a její orientace omezená na zkušenosti sovětské vojenské zdravotnické služby, byla tato škola opravdovým přínosem pro zdravotnickou službu naší armády. O její tradice se opíral VLVDÚ a může jich plně využívat i obnovená akademie (1988).

Prameny: Vlastní vzpomínky, vybrané stati z Vojenských zdravotnických listů, práce mjr. doc. PhDr. F. Dohnala "Vývoj vojenského vysokého zdravotnického školství".